

поцентризм // Незалежний культурологічний часопис Ї / № 39 / 2005 р. – <http://www.ji.lviv.ua/n39texts/wallerstein1.htm>

²² Уолтц Кеннет. Человек, государство и война: теоретический анализ // Теория международных отношений: Хрестоматия. – М., 2002. – С. 93 – 110.

²³ Rosenau J. International Politics and Foreign Policy. – N.Y., 1969.

New methodological approaches and basic modern theories and conceptual principles of international relations are analyzed in the article. The attempt to synthesize the methodology of historical science with approaches and methods of the theory of international relations, political and other social sciences.

Н.О.Герасименко*

ДО ІСТОРИЇ ДВОРЯНСТВА РОДУ ЛАЗАРЕВСЬКИХ

У статті проаналізовано процес формування дворянства на Лівобережній Україні наприкінці XVIII ст. за документами роду відомого історика О.М.Лазаревського.

Із проголошенням України незалежною державою в центрі уваги історичної науки постала проблема формування української еліти. Одним із важливих елементів цієї проблеми є процес набуття в кінці XVIII – на початку XIX ст. козацькою старшиною прав і привілеїв російського дворянства. Серед родів козацької старшини, які отримали дворянство, був рід Лазаревських, одним із найвідоміших представників якого є видатний учений, історик, археограф та громадський діяч Олександр Матвійович Лазаревський.

Життю, науковій та громадській діяльності вченого присвячена значна кількість праць¹. Проте історія набуття дворянства родом Лазаревських довгий час залишалася поза увагою дослідників. Лише у 1927 р. М.Василенко у матеріалах до біографії Олександра Матвійовича зазначив, що у 1787 р. «Степан Лазаревський зробив спробу придбати собі дворянство, на підставі свідощтва дванадцяти дворян», але, на думку вченого, Сенат «не допустив цього». Пізніше, як вважав М.Василенко, дворянство набув службою батько О.М.Лазаревського².

Інший вчений – С.Білокінь, доводив, що Лазаревські походили «від простих козаків Лазоренків, що безуспішно прагнули увійти до кола імперської аристократії. Проте із цих заходів не виходило нічого, аж поки дворянства службою доскочив батько вченого Матвій»³. Отже, обидва вчені вважали, що дворянства домогся Матвій Лазаревський. Проте вони не підтвердили свої висновки документальними матеріалами.

Документи до історії дворянства роду Лазаревських зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського у рукописній збірці О.М.Лазаревського (ф.1).

В одному з документів збірки – указі Ніжинської полкової канцелярії від 4 квітня 1778 р. – ідеться про призначення діда історика – Іллі Лазаревського, комплектним канцеляристом Ніжинської полкової канцелярії, звільнення його від військової служби у козацькому війську, а його двору – від постойв військових частин⁴. Отже, у 1778 р. І.Лазаревський домогся певного соціального становища у тогочасному українському суспільстві, яке давало йому значні привілеї. Шлях до нього започаткував батько Іллі – Степан Лазоренко, конотопський

* Герасименко Неля Олексіївна – канд. іст. наук, ст. наук. співроб. Інституту історії України НАНУ.

кушнір, який у 1761 р. купив землю у м. Конотопі і повернувся у стан козаків, до якого належали його предки⁵.

Перехід з одного соціального стану в інший, окрім підданих селян, був звичайним явищем в Українській козацькій державі, яка на правах автономії входила до складу Російської імперії, і не викликав заперечень у влади. Складніше було записатися у козацький реєстр, і, таким чином, увійти до привілейованого стану козаків. Для цього треба було довести, що предки Степана Лазоренка були козаками. Йому це вдалося підтвердити за реєстрами (списками) козаків 1711 та 1736 рр.⁶ У тому ж 1761 р. він змінив своє прізвище на Лазоревський⁷, яке більше нагадувало шляхетне походження. Це свідчило про наміри С.Лазоревського увійти до шляхетського стану, який у той час почав формуватися в Українській козацькій державі з козацької старшини.

Прагнення С.Лазоренка увійти до шляхетського стану було спричинене змінами, які відбулися у середовищі козацької старшини у 30–60-х рр. XVIII ст. Із привілейованої верстви, яка від козацтва майже нічим не відрізнялася, окрім більшої заможності, козацька старшина у 60-х рр. XVIII ст. остаточно оформилася у привілейований стан, доступ до якого було обмежено⁸.

І все ж одному із шести синів Степана Лазоревського – Іллі (1758–1806), діду історика, як видно з наступного документа – указу Малоросійської колегії від 10 березня 1781 р. про призначення ніжинського полкового канцеляриста І.Лазоревського значковим товаришем Ніжинського полку, вдалося увійти до складу значкового товариства⁹. Отже, для Іллі Лазоревського був відкритий шлях до привілейованої верстви українського суспільства – козацької старшини. Однак політичні процеси, які відбувалися на Лівобережній Україні: ліквідація автономного устрою та інкорпорація її території до складу Російської імперії внесли певні зміни у його соціальне становище.

Із ліквідацією у 1781 р. полкового устрою на Лівобережжі та відкриттям намісництв він втратив попередню посаду, й у 1782 р. його було обрано суддею м. Конотопа. У 1783–1791 рр. І.Лазоревський служив у казначействі Новгород-Сіверського намісницького правління й у 1791 р. отримав чин губернського секретаря¹⁰.

За період служби І.Лазоревського у казначействі почався процес формування дворянства на Лівобережній Україні. У 1781 р. генерал-губернатор Малоросії та президент Малоросійської колегії П.О.Рум'янець подав імператриці Катерині II «Записку», в якій зазначав, що претендентам на дворянство в Україні буде важко підтвердити право на нього документально через втрату документів. Тому процес набуття дворянства, на його думку, мав відбуватися поступово. Крім того, П.Рум'янець уважав «несправедливим», що дворянство мала отримувати лише козацька старшина, а не все козацтво як привілейований стан¹¹.

Такі пропозиції малоросійського генерал-губернатора не знайшли підтримки у Катерині II. Вона наполягала на створенні дворянства лише з козацької старшини. Рядові ж козаки отримували право записуватись у міщани або купці¹². Отже, козацтво – привілейований стан в Українській козацькій державі – в ході інкорпорації її території до складу Російської імперії втрачало свої права і привілеї.

Всупереч намірам П.Рум'янцева поступово проводити ліквідацію старих порядків у Малоросії, імператриця прагнула здійснити це якнайшвидше. 21 квітня 1785 р. вона підписала «Грамоту на права, вольности и преимущества благородного російського дворянства», за якою представники козацької старшини мали право записуватись у родовідні дворянські книги, які запроваджувалися в Російській імперії¹³.

Відповідно до царської грамоти, І.Лазоревський порушив клопотання про надання дворянства його батькові – Степану (Стефану) Лазоревському. У на-

ступному документі, свідоцтві дворян про благородне життя предків С.Лазоревського: діда Ананія, військового товариша і батька Леонтія, сотенного товариша, виданого І.Лазоревському у травні 1786 р., ішлося про те, що вони відправляли службу „съ дворянскимъ названіемъ сходственую»¹⁴.

Відповідність служби предків С.Лазоревського у козацькому війську дворянській службі була узгоджена зі статтею 92 «Грамоти», але підписане свідоцтво було не дванадцятьма дворянами, як це вимагав пункт 12 статті, а сімома, хоч і досить впливовими дворянами¹⁵.

У наступному документі, «видені» (свідоцтві) губернського предводителя дворянства Новгород-Сіверського намісництва А.Лобисевича, виданого значковому товаришу І.Лазоревському, на його прохання, 22 березня 1787 р. зазначалося, що справа С.Лазоревського була розглянута на дворянському зібранні 10 жовтня 1786 р., на якому губернський «предводитель дворянства» та повітові дворянські депутати визнали докази на його дворянську гідність «неопрорвагаемыми» й одногосно прийняли рішення внести С.Лазоревського з нащадками у другу частину дворянської родовідної книги Новгород-Сіверського намісництва та надати йому дворянську грамоту за підписом і печаткою дворянських зборів¹⁶.

У другу частину родовідних книг вписували тих осіб, яким дворянство надавалося за військову службу¹⁷. Отже, С.Лазоревський отримав спадкове дворянство за військову службу своїх предків.

Порядок надання дворянства шляхом вислуги було введено в Російській імперії Петром I на підставі указу Сенату від 16 січня 1721 р. і Табелю про ранги 1722 р. Відповідно до них, особи, які досягли на військовій службі офіцерського чину, а на цивільній – чину VIII класу, могли отримати спадкове дворянство. Катерина II розширила кількість претендентів на дворянський титул, додавши до попередніх правил надання дворянства пожалування російського ордена¹⁸.

У 1785 р. було встановлено порядок розгляду документів претендентів на дворянство. Відповідно до статті 85 «Грамоти на права, вольности и преимущества российского дворянства», докази претендентів на дворянство мали розглядати губернський предводитель дворянства і повітові дворянські депутати. Якщо вони одногосно, або двома третинами голосів приймали позитивне рішення, то рід вносили у родовідну книгу і давали грамоту за своїми підписами та печаткою дворянського зібрання губернії. Претенденти на дворянство, незадоволені рішенням губернського предводителя дворянства і повітових дворянських депутатів, відповідно до статті 87, могли подавати клопотання в герольдію¹⁹.

Таким чином, надання дворянства С.Лазоревському відбулося відповідно до статті 85 «Грамоти» і відповідало тогочасним юридичним нормам.

Дворянськими правами С.Лазоревський користувався ще в 90-х рр. XVIII ст. Це документально підтверджує наступний публікуємий документ (№5). У ньому йдеться про видачу 26 березня 1792 р. Василю Лазаревському – брату І.Лазоревського, вахмістру Воронежського гусарського полку, свідоцтва Конотопської дворянської опіки про визнання його дворянином, оскільки його батько С.Лазоревський із нащадками « въ дворянском достоинстве признанъ » і вони є дворянами Конотопського повіту²⁰. Треба зазначити, що в останньому документі прізвище брата І.Лазоревського – Василя, було змінено на „Лазаревський».

Таким чином, документи свідчать, що родина С.Лазоревського отримала спадкове дворянство у 1786 р., а її члени вважалися дворянами до 90-х рр. XVIII ст., що відповідало тогочасному законодавству.

Значна кількість чиновників і військових у Російській імперії збільшувала кількість претендентів на дворянство. Це змусило царський уряд запровадити об-

меження зарахування у вищий стан. Такі обмеження запроваджувалися і на приєднаних до імперії територіях, у тому числі і на Лівобережній Україні, де кількість дворянських родів значно зросла за рахунок насамперед військових чинів козацького війська. Так, за даними Д.Міллера, за період з 1785 по 1790 рр. дворянські зібрання трьох українських губерній надали дворянство 22 702 родам²¹.

Обмеження входження у вищий стан царський уряд почав із заборони у 1796 р. дворянським зібранням вирішувати питання надання дворянства. Крім того, 20 січня 1797 р. вийшов указ імператора Павла I про підготовку герольдією загального гербовника дворянських родів Російської імперії. Тому губернські правління та повітові депутати мали повідомити дворянам про необхідність направлення у герольдію підтвердження дворянської гідності, родоводу і герба²².

Робота зі складання гербовника дворянських родів призвела до перегляду рішень дворянських зібрань. Герольдія визнала право на спадкове дворянство лише за тими козацькими старшинами, які мали російські військові чини за службу²³. Лазаревські, як і багато інших українських козацьких родин, втратили право на нього.

Висновки герольдії щодо прав козацької старшини на дворянство викликали невдоволення серед козацької старшини, оскільки лише дворяни мали право на маєтності і кріпосних селян. Тому її представники почали доводити свої права на дворянство у науково-публіцистичних працях.

Вони не залишилися непоміченими царським урядом. 20 березня 1835 р. був прийнятий закон, за яким спадкове дворянство визнавалося за цивільними посадами: підкоморними, земськими суддями і підсудками та військовими: від генеральної старшини до бунчукових і військових товаришів, які були отримані в період «существовавшего в Малороссии гетманского правления» і мали документальні докази на їх підтвердження²⁴.

За цим же законом представники козацької старшини, які до 1 січня 1839 р. не зможуть представити докази своїх прав на дворянство, будуть переведені у козацький стан. Проте і надалі вони не втрачали можливості доводити свої права на дворянство встановленим порядком²⁵.

Дворянських прав згодом домігся син Іллі – Матвій Лазаревський, батько історика. 30 січня 1836 р. за роботу з організації виборів дворянства його було нагороджено орденом св. Володимира 4 ступеня, який у той час давав право на спадкове дворянство. Тому 20 травня 1836 р. Чернігівське дворянське зібрання ухвалило рішення про внесення Матвія Лазаревського з нащадками до третьої частини дворянських родовідних книг, до якої вносилися роди, що отримали дворянський титул за чинами й орденами²⁶.

Отже, Матвію Лазаревському вдалося повернути дворянський титул своєму роду, який він отримав ще у 1786 р., що підтверджують наступні документи, публікація яких здійснюється за хронологічним принципом. У публікації збережено мову, фонетичні та стилістичні особливості оригінального тексту. До кожного документа укладено заголовки.

Публікацію здійснено кириличним шрифтом. У тексті збережено літери старої кирилиці.

ДОДАТОК

№ 1

1778 р. квітень, 4. Указ Ніжинської полкової канцелярії конотопському сотнику і старшині про призначення Іллі Лазаревського до складу її комплектних канцеляристів.

Указъ Ея императорскаго величества самодержицы всероссийской изъ полковой нѣжинской канцелярии Гднду Сотнику Конотопскому зъ сотенною старшиною. Полковая

нѣжинская канцелярія по доношенію канцеляриста полкового нѣжинского Илиі Лазоревского коимъ просилъ, за продолженную нимъ у письменныхъ указныхъ дѣлъ будучи первѣе пры сотенной Конотопской чрезъ пять годъ сотеннимъ, а потомъ и при полковой нѣжинской канцеляріяхъ полковимъ канцеляристомъ; службѣ, и что и в предъ желаніе имѣеть – в оной же полковой канцелярії служить; опредѣлить Его въ число комплетныхъ канцеляристъ; Приказы: Какъ по состоявшему въ прошломъ 1745 году въ бившей Генеральной канцелярії Генеральному мнѣнію опредѣленно, въ нѣжинскомъ полку при полковой канцелярії канцеляристамъ полковимъ битъ десяти за увольнение ихъ домовъ; въ слѣдствие чего и унѣверсаловъ Его сиятельства Гідна генералъ фельмаршала сенатора и кавалера Графа Кириллы Григоріевича Разумовского по битности Его въ Малой Россіи гетманомъ, въ прошломъ 1763 году состоявшимся, повеленно при сочиненіи въ Малороссійскихъ полкахъ ревизіи ставить толико ежъ число комплетныхъ канцеляристъ въ свободной статьи; За силу которихъ генерального мнѣнія, и Его сиятельства Унѣверсала полнимъ числомъ десять канцеляристъ по полковой канцелярії въ комплектъ и состояло; Пинѣжъ канцеляристовъ полковихъ комплетныхъ при полковой канцелярії полного числа не имѣется; а проситель канцеляристъ Лазоревскій въ число комплетныхъ полковой канцелярії канцеляристъ поприлѣжности его къ дѣламъ, по усмотрѣнію полковой канцелярії явился способенъ; для того по прописаннимъ обстоятельствамъ просителя канцеляриста полкового Илию Лазоревского опредѣлить, і опредѣленъ і въ число положенныхъ по генеральному мнѣнію десяти человекъ канцеляристовъ полковихъ въ комплектъ; по неимѣнію сотенной Конотопской канцелярії къ дому его Лазоревского, нийжителствующимъ въ немъ никакова дѣла, и о бил би оной отъ службы и постоєвъ свободенъ, такъ какъ вишепрописаннимъ генеральнимъ мнѣніемъ опредѣленно, дотоль пока онъ канцѣляристъ Лазоревскій у дѣлъ полковой канцелярії находитимется; дать ему канцеляристъ Лазоревскому изъ полковой нѣжинской канцелярії сей откровенный Ея Императорскаго величества указъ, которой къ свидѣнію и исполненію долженъ онъ канцеляристъ Лазоревскій объявить въ сотенной Конотопской канцелярії; попроченны и ископиеваніи отъ данно бѣ обратно ему Лазоревскому; данъ въ Нѣжинѣ, 1778 Году априля «4»

Бунчуковій товарищъ Степанъ*
Полковій судія Петръ Базилевичъ.
Печатка

ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр.68382. – Арк.2–3. – Оригінал.

№ 2

1781 р., березня, 10. Глухів. Указ Малоросійської колегії про призначення полкового канцеляриста Іллі Лазаревського значковим товаришем Ніжинського полку

Указъ Ея императорскаго величества самодержицы Всероссийской изъ Малоросійской колегії всѣмъ, кому о семъ вѣдать надлѣжить. Полковій нѣжинскій канцеляристъ Ілія Лазаревскій при доношеніи прилагая данныє ему изъ полковой Нѣжинской канцелярії аттестатъ и формулярной списокъ просилъ объ опредѣленіи его по удостоенію оной полковой канцелярії, въ комплектъ Нѣжинского полку значковымъ товарищемъ въ Коллегіи разсмотреніе; и какъ въ тѣхъ данныхъ ему изъ полковой Нѣжинской канцелярії аттестатѣ и формулярномъ списокѣ показано, что оной Лазаревскій вступилъ въ службу зъ 770^о года, и продолжилъ оную въ письменныхъ, указныхъ и въ протчихъ возлагаемыхъ на него дѣлахъ и комиссіяхъ первѣе въ сотенномъ Конотопскомъ правленіи, а потомъ при полковой Нѣжинской канцелярії во званіи канцелярскомъ, за какову службу и удостоиваетъ его въ комплектъ того полку значковыхъ товарищей на мѣсто убитое. Для того по Указу Ея Императорскаго величества малоросійская Коллегія Приказали: онаго полковаго канцеляриста удостоенію опредѣлить въ комплектъ полку Нѣжинского значковымъ товарищемъ и на то дать Ему откровенный указъ кой и данъ в Глуховѣ 1781^о года марта 10.

Надворный совѣтникъ Василь Туманскій.

ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр.68383. – Арк.1. – Оригінал.

* Прізвище не прочитане.

№ 3

1786 р., травень. Свідоцтво дворян про благородне життя предків Стефана Лазоревського і відправлення ними служби схожої з дворянською

Мы ныже подписавшіеся симъ свидѣтельствуемъ что жителствующаго в уѣздѣ Конопскомъ Стефана Лазоревского предки дѣдъ Ананій будучи товарищъ войсковою и отецъ Леонтій сотенній товарищъ вели жизнь благородную и отправляли службу съ дворянскимъ названіемъ сходственную в достовѣрие чего при подписѣ нашемъ пѣчатми утвердили. 1786 года мая.

Надворный совѣтникъ і кавалеръ Павѣль Коропчѣвскій¹. Надворный совѣтникъ Иванъ*. Надворный совѣтникъ.** Коллежскій ассессоръ.*** Коллежскій ассессоръ, уездного Конопского суда засѣдатель Степан Коропчѣвскій. Коллежскій ассессоръ Василей Зубрицкій. Коллежскій ассессоръ Андрей Рачинскій².

ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр. 68384. – Арк.1. – Оригінал.

№ 4

1787 р., березня, 22. Свідоцтво губернского предводителя дворянства Новгород-Сіверського намісництва Афанасія Лобисевича про визнання незаперечними доказів на дворянство Степана Лазоревського та внесення його з потомством до другої частини дворянської родословної книги

Отъ Губернскаго Предводителя дворянства Новгородскаго Сѣверскаго намѣстничества.

Видѣніе.

Значковый товарищъ Ілья Степанов сынъ Господинъ Лазоревскій просилъ меня выдать видѣніа изъ рѣшенія по дѣлу его в комиссіи о разборѣ дворянства имѣвшемуся. Покаковому его прошенію – чинена справка, и явилось что списокъ отъ отца его Степана Лазоревскаго поданной и доказательства о благородствѣ разсматриваны, и въ протоколѣ 1786 года октября 10 дня учиненномъ въ заключеніи написано: Губернскій предводитель дворянства и уѣздные дворянскіе депутаты находя оныя доказательства на дворянское его Лазоревского достоинство неопровергаемыми единогласно приговорили внести его Степана Господина Лазоревского съ потомствомъ его во вторую часть дворянской родословной книги сей губерніи, и о томъ выдать Ему за надлежащимъ подписаніемъ и за печатью дворянскаго собранія грамоту. Изъ чего и сіе видѣніе отъ меня ему Господину Лазоревскому дано Марта 22 дня 1787 года.

Губернскій Дворянства Предводитель Полковникъ Афанасій Лобисевичъ.
Печатка.

ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр. 68385. – Арк.1. – Оригінал.

№ 5

1792 р., березень, 26. Свідоцтво Конопської дворянської опіки про визнання вахмістра Воронежського гусарського полку Василя Лазаревського дворянином

По указу Ея императорскаго величества Черниговского намѣстничества изъ Конопской дворянской опеки.

Свидѣтельство

Вахмістр Вороніжского гусарского полку Василій Лазаревскій поданнымъ в сію дворянскую опеку сего марта 24 числа чрезъ брата его дворянина Ільє Лазоревского прошеніемъ просилъ о дворян(с)комъ его достоинствѣ засвидѣтелствованія; и какъ по справ-

* Прізвище не прочитане.

** Прізвище та ім'я не прочитані.

*** Прізвище та ім'я не прочитані.

ки здѣлами явилось, что попредставленнымъ отъ отца его Степана Лазоревского в Новгородско Сѣверскую Коммисію о разборѣ дворянства неопровержимимъ доказательствомъ, тотъ его отецъ с потомствомъ въ дворянскомъ достоинствѣ признанъ, а потому и состоят как онъ, такъ при немъ и проситель Василій Лазоревскій зъ другими его братьями в числѣ несумнителнихъ дворянъ здѣшнего уѣзда, для того въ засвидѣтелствованіе оногo сіе свидѣтельство изъ Конотопской дворянской опеки съ учиненнаго в ней опредѣленія занадлѣжающимъ подписомъ и печатю просителя Гпдну Лазоревскому и виданно; 1792 года марта 26 дня. Предводитель Андрей*

ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр.68388. – Арк.1. – Оригінал.

Коментарі

¹ Павло Григорович Коробчевський (1741–1808) – навчався у Київській академії, з 1759 р. – канцелярист Миргородської полкової канцелярії; військовий канцелярист Генеральної військової канцелярії (1761–1768); регістратор Малоросійської колегії (1769–1774); хорунжий Генеральної артилерії (1775); бунчуковий товариш (1777); колезький асесор (1779); член канцелярії Генеральної артилерії (1781); голова I департаменту Новгород-Сіверського губерніяльного магістрату (1781–1792); надвірний радник (1783); колезький радник (1793); голова I департаменту Новгород-Сіверського Верхнього земського суду (1794–1796); голова Новгород-Сіверської палати цивільного суду (1796); Малоросійський (чернігівський) віце-губернатор (1797–1799); статський радник (1797); кавалер орденів: св. Володимира IV ступеня (1785), Анни II ступеня. (Див.: *Мезько-Оглоблин О.* Люди Старої України та інші праці. – Острог; Нью-Йорк, 2000. – С.129–134; 329–330.)

² Рачинський Андрій Андрійович (нар. бл. 1729 р. у с. Августові на Підляшші). Походив зі старовинної української шляхетської родини. Освіту здобув у м.Львові. Диригент єпископської капели; придворний капельмейстер гетьмана К.Розумовського (1753–1763); новгородський сотник (1763–1781); бунчуковий товариш (1780); голова II департаменту Новгород-Сіверської Верхньої Расправи (1781–1796); колезький асесор (1785); надвірний радник (1786); колезький радник (1796). Відомий музикант і композитор, автор багатьох церковних творів, приділяв значну увагу українській народній музиці. (Див.: *Мезько-Оглоблин О.* Назв. праця. – С.194–202; 331–332.)

¹ Олександр Матвійович Лазаревський 1834–1902. Матеріали до біобібліографії. – К., 1994. – С. 23–26; 55–78.

² *Василенко М.* Олександр Матвійович Лазаревський (1834–1902). (Матеріали до його біографії) // Україна. – 1927. – Кн.4. – С. 19–20.

³ *Білокінь С.* Раритети української бібліографії у збірках Олександра Лазаревського та Михайла Хмарова // Київська старовина. – 1998. – №4. – С. 132.

⁴ Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. – Ф.1. – Спр. 68382. – Арк.2, 3. (Далі – ІР НБУВ).

⁵ Орывки из автобиографии Александра Матвеевича Лазаревского // Киевская старина. – 1902. – № 6. – С.471.

⁶ Там же.

⁷ У «Табелі» військових товаришів, які служили у козацькому війську у 1763 р. у списку Лубенського полку значиться Михайло Лазаревський – 49 років, який вступив на службу у 1733 р. У 1746 р. він отримав чин військового товариша. Проте його родинні відносини зі Степаном Лазаревським за цим документом не простежуються. Див.: *Панащенко В.* Військові товариші // Київська старовина. – 1998. – №3. – С.173.

⁸ *Сенютович-Бережний В.* Козацтво та боротьба старшини-шляхти на Гетьманщині за визнання за нею російським урядом прав дворянства // Український історик. – 1973. – № 3/4 (39–40). – С.138–139.

⁹ ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр.68383. – Арк.1.

¹⁰ Там само. – Ф.1. – Спр.68387. – Арк.1, 2; *Лазаревский А.* Сведения о старейших членах рода Лазаревских // Український археографічний збірник. – К., 1927. – Т.2. – С.1, 2, 9–18.

¹¹ *Стороженко Н.В.* Реформи в Малороссии при гр. Румянцеве // Киевская старина. – 1891. – №1–3. – С.479–480.

¹² Там же. – С.480.

¹³ Полное собрание законов Российской империи (далі – ПСЗ). – Санкт-Петербург, 1830. – Т.22. – №16187. – С.344–358. (Далі – ПСЗ).

¹⁴ ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр.68384. – Арк.1.

¹⁵ ПСЗ. – Т.22. – №16187. – С.355.

* Прізвище не прочитане.

- ¹⁶ ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр. 68385. – Арк.1.
¹⁷ Савєлов Л.М. Лекції по генеалогії. – М., 1908. – С.151.
¹⁸ Карелін А.П. Дворянство в пореформенній Росії. 1861–1904. – М., 1979. – С.25, 26; ПСЗ. – Санкт-Петербург, 1830. – Т.6. – № 3705. – С.290.
¹⁹ ПСЗ. – Т.22. – №16187. – С.353.
²⁰ ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр.68388. – Арк.1.
²¹ Миллер Д. Очерки из истории и юридического быта Старой Малороссии: Превращение козацкой старшины в дворянство // Киевская старина. – 1897. – № 4. – С.2, 46.
²² Лазаревский А.М. Замечания на исторические монографии Д.П.Миллера о малорусском дворянстве и о статутных судах. – Х., 1898. – С.24, 25; ПСЗ. – Санкт-Петербург, 1830. – Т.24. – №17749. – С. 298–299.
²³ Лазаревский А. Указ. соч. – С.25.
²⁴ Там же. – С.26; Миллер Д. Указ. соч. – С. 2, 46, 47.
²⁵ Миллер Д. Указ.соч. – С.46, 47.
²⁶ ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр.68412. – Арк.1; Рикман В.Ю. Дворянское законодательство Российской империи. – М., 1992. – С.27.

The article analyses process of forming of nobility on Left-Bank Ukraine at the end of 18th c. by the documents of famous historian O.M.Lazarev'skyi's family.

Л.П.Маркітан*

ПОСТАТЬ ІВАНА ФРАНКА В КІНОФОТОДОКУМЕНТАХ

У статті аналізуються фото- й кінодокументи, присвячені висвітленню постаті І.Франка й заходам з ушанування його пам'яті.

«...Я син народа,
 Що в гору йде, хоч був запертий в льох,
 Мій поклик: праця, боротьба, свобода,
 Я є мужик, пролог, не епілог».

Іван Франко

2006-й – рік Івана Франка. Людини, що ввійшла в історію як геніальний письменник і визначний діяч визвольного руху. Своєю творчістю й багатогранною літературною та громадською діяльністю він створив цілу епоху в історії української культури й літератури.

Мета даної статті – ознайомити наукову громадськість України з унікальними фото- й кінодокументами, що збереглися в архівах або вміщені в різних виданнях у вигляді ілюстрацій, і які донесли до нас зовнішній вигляд Івана Франка в різні періоди його життя та окремі події з ушанування його пам'яті, що вже стали набутком історії.

Звісна річ, що ані документальні фотографії, ані кінокадри з хронікально-документальних фільмів, кіножурналів, кіно- й телесюжетів не додадуть жодного штриха до портрета Івана Франка – велетня думки й праці, Івана Франка – українського громадського діяча, видатного письменника й, нарешті, Івана Франка – ученого, літературознавця, історика, філософа, фольклориста, етнографа, перекладача. Іван Франко не оминув своєю увагою жодну зі сфер духовної (та й не тільки) діяльності українства другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Лесь Мартович порівнював його з великим небесним світилом, що гріє всю Україну, а світить набагато далі¹.

* Маркітан Людмила Порфиріївна – канд. іст. наук.